

5. Az *osztrenzió* műszó a filozófiai, logikai irodalomból származik, rámutatással, felsorolással, megadott definíciót jelent.
6. A nyelvfilozófiai irodalomból átvett *inszkripció* műszó valamilyen fizikai médiumbeli szimbólumsort jelent.
7. H. MOLNÁR ILONA: Módosító szók és módosító mondatrészek a mai magyar nyelvben. *NyudÉrt.* 60. Budapest, 1968.

A modalitás nyelvészeti és logikai értelmezéséről vö. KIEFER FERENC: Modalitás. *Linguistica – Series C – Relations*, 1. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1990.

Szalamin Edit

Tolcsvai Nagy Gábor: A magyar nyelv stilisztikája
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. 281 p.

TOLCSVAI NAGY GÁBOR kötete a mai stilisztika, a mai stíluselméletek problémáinak, nagy és nyitott kérdéseinek a kitűnő összegezője és sok mindenben továbbfejlesztője, oly annyira továbbfejlesztője, hogy egy új stíluselmélet, stíluselméleti szintézis alapozásának, körvonalazásának is tekinthetjük a könyvét. Nagy tehát a fejlődési távlat.

1. Könyvének tartalmáról és céljáról a szerző a bevezető fejezetben tájékoztat. Kiindulópontja a meglévő kaotikus helyzet, amiről a szakirodalomban egyre gyakrabban beszélnek, és rendszerint „összefoglalóan azokra a stílusmagyarázati módokra utalnak, amelyek egymásnak ellentmondanak, amelyek valamilyen belső ellentmondást tartalmaznak, vagy amelyek definiálatlan, homályos jelentésű fogalmakat használnak, s ezáltal diffüzzá, kevésbé vagy nehezen értelmezhetővé teszik a stílust magyarázó szöveget” (7).

Ennek a helyzetnek a taglalása alapján a szerző arra a következtetésre jut, hogy stilisztikát többféleképpen lehet írni, a stílust is többféleképpen lehet bemutatni. Ezzel a lehetőséggel él könyvében és könyvével a szerző, és ezt célként így fogalmazza meg: mint oly sok más tudomány esetében, „stilisztikát is többféleképpen lehet írni”, de azt is hangsúlyozza, hogy „a többféleségből ezúttal természetesen egy változatot tudunk adni” (7), ami nem más, mint a legfontosabb kérdéseknek egy meghatározott elméleti keretben való taglalása. És ez a biztosítéka annak is, hogy így el lehet kerülni a dogmatizálódás veszélyét. A többféleségről szólva – szerintünk jogosan – még azt is megjegyzi, hogy ehhez a többféleséghez „a magyar földrajzi és szellemi tájakon még mindig kevésbé szoktunk hozzá” (7), mint másutt, főleg a német, a francia, némileg az angol stilisztikában, ahol gyakori az elméleti és gyakorlati összefoglalás, és így a problématerületet hozzáférhetővé lehet tenni.

A többféleségnek ezzel a mindenképpen produktív felfogásával függ össze az elérendő cél is, az tudniillik, hogy „nem végleges válaszokra kell törekedni, hanem lehetőleg jó kérdéseket kell föltenni” (8), ami persze azt is feltételezi, hogy kérdésessé kell tenni az eddigi kutatások alapföltevéseit.

A bevezető fejezetben felvetett kérdések közül még azt szeretném kiemelni, hogy TOLCSVAI stíluselméleti munkájának miért adta ezt a címet: *A magyar nyelv stilisztikája*. Ezt a szerzőnek az a felfogása magyarázza, hogy az anyanyelvi beszélő működtetni képes a stílusra vonatkozó tudását, következésképpen a stilisztikának ezt az anyanyelvi tudást

kell modellálnia, illetőleg egy ilyen stilisztika fogalmi keretében kívánja „az anyanyelvi beszélő stilisztikai tudását bemutatni.” (17.)

2. A kötet szerkezete, fejezetbeosztása jól igazodik a fentebb jelzett célokhoz és elvekhez. A Bevezetést nem számítva hat nagy fejezete van: (I) Alapkategóriák, (II) A tudománytörténeti háttér, (III) A nyelvi modell, (IV) A stílus fogalomértelmezése, (V) A stílus kategóriák, ezen belül (1) a stílus szociokulturális rétegzettsége (például magatartás, helyzet, idő, érték, hagyomány), (2) a stílusrétegződés megvalósulási tartományai, azaz a hangzás, a mondat, a jelentés tartománya és (3) a stílus szerkezeti lehetőségei (stílus- struktúra, alakzatrendszer), (VI) A stílus elemzés.

Ez a fejezetbeosztás még kiegészül a következőkkel: Összefoglalás, Fogalomtár, Irodalom, Források.

3. Ismertetésemben azt szeretném kiemelni és értékelni, ami TOLCSVAI felfogásában újat jelent általában, de legalábbis a magyar stilisztika számára. Ebben a kiemelésben és nem kiemelésben nyilván nem kevés szubjektivitás lehetséges.

3.1. TOLCSVAI stilisztikája felülről lefelé építkező szerkezet, azaz a legnagyobb egységekből (a stílusrétegzettség legáltalánosabb típusaiból) indul ki, ezt a rétegződés- modellt rávetíti a szövegszintnél kisebb egységekre, a stílusrétegződés megvalósulási tartományaira: a hangzás, a szó, a mondat, a jelentés tartományára, azaz a szakirodalomban gyakran előforduló műszóval jelzett fogalomra, a stílus eszközökre, illetőleg a lehető és jogosult retorikai szempontból az alakzatokra (ami itt nem egészen tisztázott fogalom).

Eltér ettől az eddigi jól ismert hagyományos felépítés, amely alulról fölfelé halad, azaz a hangtan szintjétől a szótanon át a mondatig, majd onnan a stílusokig.

3.2. TOLCSVAI stilisztikáját a következő alapkategóriák határozzák meg: pragmatikai szemlélet, történetiség, nyelvi interakció (dialogicitás), szövegközpontúság, a (már említett) felülről lefelé való építkezés és a teljesség, vagyis az az elv, hogy mindegyik nyelvi megnyilatkozásnak van stílusa.

Mindezt a szerző így összegezi: stilisztikája „nyelvészeti szempontból pragmatikai és kognitív, kommunikációelméleti szempontból interakciós, nyelvfilozófiai szempontból pedig hermeneutikai alapozású” (17).

3.3. Az így felfogott stilisztika az alapfogalom, a stílus értelmezéséhez ad keretet, és egyben produktív elméleti alapot biztosít. A szerző szerint a stílusfogalom értelmezésében fontos elv az, hogy „nincs egyetlen érvényes leírási mód, csak a stílusfenomén aspektusainak sokféleségét lehet számításba venni” (50).

TOLCSVAInál a stílus a megnyilatkozás, a szöveg megformáltságának a módja, amelyet a beszélő és a hallgató egyaránt valamilyen szociokulturális alapú nyelvi értékrendszerben helyez el és viszonyít a többi értékhez (típushoz)” (50-51).

Ebben az értelmezésben sok a nívó, pontosabban az, ami eddig alig vagy kevésbé volt ismert. Érdeme még az is, hogy egészen jó a fogalom alkotórészei között megállapított összefüggésrend. Az alkotó tényezők közül kiemelném a beszélőt és a hallgatót, aki a szerző helyes megítélése szerint nem passzív felismerője egy rendszernek, hanem „cselekvőleg lép fel a stílustulajdonítás folyamatában” (259). És ez a stílustulajdonítás valamilyen stílushatást vált ki a hallgatóban.

3.4. Az értelmezések, magyarázatok, érvelések elsődlegesen pragmatikai, interakciós és kognitív tartalmúak.

Ezek közül leginkább a kognitív jelleget tekinthetjük újnak, legalábbis ez a helyzet a magyar stilisztikában. De mit is jelent a kognitív TOLCSVAI stilisztikájában?

Ennek megértéséhez a kiindulópont az, hogy a stílust alakító, megvalósító eszközök közül a pragmatikaiakról (cselekvésről, szituációról, kontextusról) „az anyanyelvi beszélőnek típusismeretei vannak a kognitív pszichológia és a kognitív nyelvészet prototípus elvének megfelelően” (259). De a stílus megformálásának a módja, a szöveg struktúrája is „a grammatikai és a szemantikai szinten kognitív folyamat eredményeként jön létre, és kognitív folyamat eredményeként értődik meg” (125). Ezt a szerző összegezeként így fogalmazza meg: „a szövegalkotást és a szövegmegértést kognitív értelemalkotó folyamatnak” tekintjük (51). Mindehhez a közvetlen forrás a kognitív nyelvészet.

3.5. Nagyon érdekes és figyelemreméltó a szerzőnek a stíluselemzésről vallott, sok újat tartalmazó felfogása. Először is tisztázza a helyét: „a stíluselemzés műveletét a nyelvi interakció hallgatói vagy olvasói oldalán kell elhelyezni” (255). Különben jól kivehető, hogy a szerző elemzésfelfogása a stílusfogalom értelmezéséből következik. JAUB alapján számon tartja az első és a második olvasást. Az első tulajdonképpen spontán befogadás, ahol valamilyen stílustulajdonítási műveletre kerül sor, ami valamilyen stílushatást vált ki. De ez még nem értelmezés. Az értelmezés ugyanis a szövegmegértés valamilyen fogalmi keretben történő kifejtése, ami viszont a második olvasást igényli. Ennek az értelmezésnek része a stíluselemzés, minthogy „a stílus a szövegértelem része” (256).

Eszerint az elemzés „az elemző által rögzített, meghatározott (azaz tudományos) kategóriák alkalmazásával történik” (257). Különben a szerző szerint is az értelmezés egy lehetséges magyarázat.

4. Összegezeként elmondhatjuk, hogy TOLCSVAI NAGY GÁBOR könyvének legnagyobb érdeme kétségtávol az, hogy – mint a bevezető sorokban már előre jeleztem, most pedig az ismertetés végén akár bizonyítottnak is tekinthetjük – egy stíluselmélet kibontakoztatója, amely aztán idővel gazdagodik, egyre inkább kikristályosodik. Minderre két példa.

Feltehetőleg az itteninél nagyobb terjedelemben és kifejtettebb módon fog taglalni egy itt csak felvetett, érdemben talán még valóban nem tárgyalható kérdést, azt, hogy a szöveg és stílusa mennyiben *langue* (rendszer) jelenség is. Erről itt most csak annyit mond, hogy „a kognitív nyelvten már feloldja (fel kívánja oldani) a kommunikáció és rendszer elkülönítését” (245).

De a továbbfejlesztésben nemcsak az elméleti, elméletet alkotó kérdések száma növekszik, hanem alkalmazásterületei is gyarapodhatnak. Példaként egy hozzám közel álló lehetőségre gondolok, arra, hogy TOLCSVAI stíluselmélete a benne már most szereplő, sőt alapkategóriának tekintett történetiség révén egy új stílustörténet-elmélet forrása lehet.

Érdeme továbbá az is, hogy az újat jól tudja egyeztetni a régivel: „az itt kifejtett stílusmagyarázatban nem veszítik érvényüket a korábbi elméletek kulcsszavai, hanem új értelmet kapnak” (261).

Mindezek alapján állíthatjuk, hogy TOLCSVAI könyve sokat segíthet abban, hogy területünkön ne legyen, vagy legalábbis kevésbé legyen ilyen nagy kaosz, és hogy tisztuljon napjaink elméleti zűrzavara.

Az itt érintett összefüggésekről a szerző a következőképpen vélekedik: „a stílusfogalom pragmatikai és interakciós, valamint kognitív keretű alapozásának megadásával a

stiluskutatás nem lezár egy folyamatot, hanem éppen megkezd egy következőt a nyelvről szóló hazai diskurzusban” (262).

Az ismertetett könyvet a magyar stilisztika újabb történetének a folyamatában is a fentebb érintett kettősségek figyelembevételével helyezhetjük el: könyve egyrészt részvétel egy pár évtizedes párbeszédben, másrészt viszont elindítója egy új, a korábbi és egyáltalán az eltérő véleményeket megtűrő párbeszédnek, amire nagyon nagy szükségünk van manapság.

Szabó Zoltán

Drewnowska Vargáné, Ewa: Ein neues textlinguistisches Instrumentarium und seine Anwendung im Aufbau der Schreibkompetenz ungarischer Germanistikstudenten (Egy új szövegnyelvészeti instrumentárium és annak alkalmazása a magyar anyanyelvű német szakos hallgatók írásbeli kompetenciájának kialakításában)

Frankfurt am Main, 1997. Werkstattreihe Deutsch als Fremdsprache, 58. 300 p.

A „*Werkstattreihe Deutsch als Fremdsprache*” sorozatban megjelenő kötet, VARGÁNÉ DREWNOWSKA EWA disszertációjának átdolgozott és rövidített változata. Az öt fejezetből álló mű olyan – német szakos magyar anyanyelvű hallgatókkal folytatott – szemináriumok módszertani tapasztalataiból született, melyeknek fő célja az idegen nyelvi kompetencia fejlesztése volt.

Az idegen nyelv oktatásában a beszédkészség fejlesztése nemcsak alapszinten, hanem a felsőoktatásban is nagyobb előnyt élvez az írásbeli készségnél. A hallgatóknak azonban írásbeli kifejezőkészségükben is legalább olyan fejlettségi szintet kellene elérniük, mint szóbeli nyelvhasználatukban.

Ebből a felismerésből született az a maga nemében újdonságnak számító szövegnyelvészeti instrumentárium, amely a magyar anyanyelvű német szakos hallgatók írásbeli kompetenciájának nemcsak gyakorlati felépítésében nyújt segítséget, hanem a fogalmazások elemzésében és értékelésében is.

Mivel egy új módszer kidolgozása előtt lehetőleg objektív áttekintést kell nyerni az alapokról, a szerző a *bevezetőben* négy, a kommunikatív módszer alapján íródott középiskolai nyelvkönyvet elemez a bennük található írásbeli feladatok szempontjából. Mindezek alapján arra a következtetésre jut, hogy az elsajátított szövegnyelvészeti alapismereteket az íráskompetencia szisztematikus felépítése érdekében fejleszteni kell.

A modern írásdidaktikában – a folyamatorientált módszer mellett – a fogalmazásdidaktikában már hagyományokkal rendelkező szövegnyelvészeti kezdeményezésem van a hangsúly.

Az első fejezetben (*A német anyanyelvi fogalmazástanítás történetének áttekintése*) főleg a modern írásdidaktika vezető irányzataihoz közel álló felfogásokról olvashatunk.